

Ruke

ŠIMO ŠOKČEVIĆ

Još od otiska *ruke* iz špilje *Pech Merle* u Francuskoj (oko 35 000 pr. Kr.) preko da Vincijevih senzitivnih *ruku* Mona Lise prikazanih *chiaroscuro* tehnikom pa do radova modernoga nizozemskog umjetnika M. C. Eschera (o dvije *ruke* koje crtaju jedna drugu) vidljivo je da su ljudi oduvijek zauzeti *rukama*. U prošlosti su se autori često sporili oko toga počiva li duša u srcu, mozgu ili krvi. I danas se vode rasprave o tomu koji je dio tijela središnji za određivanje ljudskoga identiteta. No bilo da upotrebljavamo oruđe, pišemo ili (danas osobito često) tipkamo, sasvim sigurno, naše su *ruke differentia specifica* koja nas razlikuje od životinja. Poznati suvremeni psihoanalitičar Darian Leader u svojoj najnovijoj knjizi *Hands: What We Do With Them – and Why*¹ ističe da su *ruke* nešto kvintesencijalno ljudsko. On smatra da je potreba da imamo prste zaposlene zapravo atavizam koji seže još u naše djetinjstvo i ta nam potreba omogućuje da se povežemo s drugima, ali i da budemo svoji. Stoga, prema Leaderu, počivalište duše jesu *ruke*. U cjelini je Leaderova knjiga zanimljiva psihoanalitička studija koja donosi brojne korisne izvode kako za filozofiju tako i za teologiju, pa tako i za ovo naše kratko promišljanje o *rukama*.

Iako su se načini na koje zapošljavamo vlastite *ruke* u povijesti mijenjali, rad i djelovanje *ruku* predstavljaju vrlo važan segment naše egzistencije. Bez dodira *ruke*, bez solidarnih *ruku* naših bližnjih koje nas prate od ranoga djetinjstva zasigurno ne bismo mogli (pre)živjeti. O važnosti su dodira, ali i *ruku* općenito, u povijesti pisali i govorili mnogi još od antičkih vremena, biblijskih tekstova, preko Galena, sve do Adama Smitha i njegove »nevidljive *ruke*«. Primjerice, Anaksagora je tvrdio da su ljudi inteligentna bića jer imaju *ruke*, a Aristotel i mnogi nakon njega isticali su da su ljudi inteligentna bića jer upotrebljavaju *ruke*. Također, Aristotel ističe da iako možemo živjeti bez vida i sluha, ne možemo »bez dodira«. Taj se pojam u Bibliji spominje više nego bilo koji drugi dio tijela, a posebno u Starome zavjetu, i to

¹ D. LEADER, *Hands: What We Do With Them – and Why*, Hamish Hamilton, London, 2016.

više od 2000 puta. U ranome kršćanstvu Bog je obično prikazivan kao golema *ruka* iz oblaka i Deset Božjih zapovijedi čini se da su povezane s deset prstiju na rukama da se lakše pamte i provedu u djelo. Također, gestikulacija *rukama* imala je važnu ulogu u rimskim priručnicima za retoriku. Antički retoričari znali su da se riječi moraju povezati s tijelom, da moraju biti u određenome smislu *manualne*. Oni donose vrlo detaljne upute o tome kako *rukama* ilustrirati i naglasiti pojedine dijelove govora. Kvintilijan je pokazao da *rukama* možemo zahtijevati, obećavati, pokazati odbojnost ili strah, nijekati, postavljati pitanja itd. Dakle, gestikulacija *rukama* čini sastavni dio govora za što je Ciceron koristio pojam »sermo corporis«. Ponekad se govor tijela smatrao važnijim od strukture samoga govora. Zato nije čudno da je Ciceron ubijen tako da mu je odrubljena glava, ali i obje *ruke* (doduše, koje nije koristio samo za gestikulaciju već i za pisanje *Filipika* protiv Marka Antonija). Također, nije potrebno posebno naglašavati koliko značenje u teologiji, napose u liturgiji imaju geste *ruku*. Znamenovanje znakom križa, polaganje *ruke* (*ruku*) u svim sakramentalnim slavljinama, ispružena *ruka* koja prima Kristovo tijelo, *ruka* svećenika koji blagoslivlja, pružena *ruka mira* itd.

U načelu čovjekove *ruke* mogu sudjelovati u širokom rasponu aktivnosti, od najuzvišenijih (liturgijske geste) do onih najobičnijih, svakodnevnih koje ponekad služe čovjeku tek da bi izbjegao kakvu situacijsku dosadu. Tako, pomalo preoptimistično, Leader gleda na suvremenu masovnu uporabu tehnike. On ističe da kao što ljudi danas primjenjuju »odsutnost u prisutnosti« i neprestano u *rukama* drže svoje *pametne telefone* i tipkaju po njima, to isto su nekada činili s pletaćim iglama, lepezama, burmuticama i maramicama. Prema njemu, ta sredstva imala su različite namjene. Ona nisu služila samo izbjegavanju puke dosade, nego su, s jedne strane, služila da bi izolirala osobu od osobe, ali i kao potencijalno sredstvo zbližavanja (maramica koja je ispala, izgubljena lepeza ...). Leader smatra da i danas moderna tehnologija omogućuje izdvajanje od drugih i neposrednu blizinu te zahtjeve koje to sa sobom povlači. U ulozi posrednika tehnička sredstva omogućuju da bude-mo na različitim mjestima. Međutim, premisa da su sredstva moderne tehnologije (tableti, računala, mobiteli) istovrsna pletaćim iglama, lepezama i maramicama svakako je dvojbena, rekli bismo čak i netočna. Naime, lepeza ne zahtijeva vizualnu pozornost. Ona zauzima *ruku*, ali omogućava onoj koja ju drži da koketira pogledom s ljudima u prostoriji. Ljudi koji pletu imaju zaposlene *ruke*, no njihovi su umovi slobodni pa se mogu usredotočiti na drugu osobu. U korisnika moderne tehnologije rekli bismo da je stupanj apstrakcije znatno veći i može se usporediti s, primjerice, čitanjem knjige, pri čemu su uključene *ruke*, ali i oči i um. S druge strane, Leader je dijelom u pravu kada ističe da su sredstva moderne komunikacije dobra jer nam omogućuju da držimo svoje *ruke* dalje od nas, od našega tijela. Naime, on upozorava da naše *ruke* imaju stalnu napast da se bave vlastitim tijelom, da se re-

gresivno vraćaju u manualno-oralnu fazu djetinjstva. Drugim riječima, čovjek je u stalnoj napasti da se zatvori u svoje egoistično *sebstvo*. Otuda i poznata izreka da »*vrag* uvijek nađe posao za *lijene ruke*.« Dakle, očigledno je dobra strana moderne tehnologije u tome što omogućuje da su nam *ruke zaposlene* (da se u suvremenom dobu koje naglašava individualizam ne bavimo isključivo samima sobom), da se njome ostvaruje kakva-takva komunikacija, ali, s druge strane, takva komunikacija nikako ne bi smjela zamijeniti osobnu komunikaciju.

No, spomenuta Leaderova studija, rekli bismo da je značajnija kada govori o rukama metaforički, nego doslovno. Naime, autor upozorava na jednu vrlo važnu iluziju kojoj su mnogi naši suvremenici skloni. Radi se o iluziji vlastite autonomije, tj. o iluziji da možemo držati *sve konce u vlastitim rukama*. Međutim, vidimo da što su više autonomija i samoodređenje cijenjeni, tim više osnovne ljudske aktivnosti nad kojima ne uspijevamo uspostaviti svjesnu kontrolu postaju ozbiljno patologizirane. Različite ovisnosti (o šopingu, seksu, internetu, pametnim telefonima) nazivaju se ovisnostima upravo zato što nisu pod našom svjesnom kontrolom. No istinska je ovisnost zapravo naša iluzija da možemo u potpunosti vladati sobom i držati sve stvari pod kontrolom. Dakle, prava ovisnost leži u iluziji vlastite autonomije i što više uranjamo u nju, sve je veći nered u našem životu i svari izmiču kontroli. Ta je iluzija toliko dominantna da mi čak i naš opstanak na ovome svijetu vidimo kao naš izbor, nešto nad čim imamo moć. Tako, posvećujući se zdravom životnom stilu, mislimo da će zdrava hrana i redovita tjelovježba produljiti naš život. No ostaje pitanje koliko zapravo zdravlje čini život zadovoljnim, »bilo da je ono samo užitak života ili pak ometa uživati život.« (M. Lütz)

S druge strane, osim iluzije vlastite autonomije koja želi uspostaviti apsolutnu kontrolu, mora se primijetiti i jedna velika nedosljednost i paradoks u potrebi za kontrolom i *držanjem konaca u vlastitim rukama*. S teološkoga i filozofskoga gledišta to je esencijalno pitanje naše egzistencije. Naime, živimo u sofisticirano reguliranom svijetu koji kontrolira sve od sustava proizvodnje pa do škola, a s druge strane taj isti svijet ostaje potpuno antinomičan kada su u pitanju metafizička i duhovna stvarnost, što generira moralni kaos. Primjerice, mnogi su roditelji opsjednuti atletskim, školskim i akademskim uspjesima svoje djece, a istovremeno su potpuno nezainteresirani kada je u pitanju vjerska indiferentnost te iste djece ili pak seksualne aktivnosti (sve dok su *sigurne*). Ta čudna kombinacija s jedne strane discipline i kontrole, a s druge strane krajnjega laksizma posljedica je teške i ozbiljne duhovne lijenosti, tromosti, apatije (*acedije*) koja je zahvatila suvremenoga čovjeka. Iako je dobro imati zaposlene *ruke* (jer *vrag uvijek nađe posao za lijene ruke*) u današnjem vremenu, ono što mnogi previdaju jest to da te *ruke* mogu biti i prezaposlene, bilo da smo ih mi sami učinili takvima ili pak da ih drugi čine takvima. Tu je posrijedi apatija, tromost koja, također, ima snažne demonske konotacije i na koju nitko nije

imun. Ona ne zahvaća samo *ruke* već i cijelo ljudsko biće i sastoji se, kako to ističe Toma Akvinski, od odbacivanja ljubavi i intimnoga zajedništva stvorenja s njegovim Stvoriteljem. A upravo je to zajedništvo čovjekova najveća sreća. Jean-Charles Nault opisuje to kao svojevrsni *kolaps* osobe u vlastito *sebstvo*, kao *povlačenje u sebe*, u kojem nema više prostora za *sebedarje* drugome i za čim ostaje jedino tuga i gorčina.

Prema tomu, duhovno trome osobe nisu lijene u smislu da ništa ne rade. Upravo suprotno. Često je tu riječ o prezaposlenim osobama koje su raštrkane u obavljanju mnogo poslova odjednom, koje su frustrirane jer ne mogu držati sve pod kontrolom te tako rasplintane preziru svoj posao, ali i zajedništvo s Bogom. Ta kultura potpunoga rada, potpune pobjede proizvodnje, grabeža, pohlepe, kupovine i prodaje rezultira nihilizmom koji predstavlja, kako kaže Nault, »iskorjenjivanje čovjeka iz njegova doma.« Nihilizam promatra stvarnost i percipira ju kao onu koja je neinteligentna, potpuno lišena značenja i sama sebe. Zato će mnogi reći da danas živimo u *raščaranom* (*Entzauberung*) svijetu i dopuštamo si zastrašujuću slobodu da se prema drugome odnosimo kako mi to želimo jer nam to, zapravo, dopušta *raščaran* svijet lišen smisla. U toj slobodi bez istine, koja je postala idol i nepodnošljivoj, zastrašujućoj *lakoći postojanja*, koju karakterizira ovisnost o slobodi, mi nismo spremni za žrtvu i u želji da sačuvamo vlastitu slobodu, zapravo, sami sebe još više zarobljavamo. Iz toga kaveza jedino nas dodir *ruke* drugoga može izvući jer kao i sve demonske misli ta duhovna tromost (*acedia*), koja je zahvatila ne samo naše *ruke* nego i cijelo naše biće, čini nas sterilnim, mrtvim. Ta *lakoća postojanja* izvukla je iz suvremenoga čovjeka njegovu supstancijalnost (koja se očituje u odnosu s Bogom) i takvog ispražnjenoga ga ostavila da lebdi nad ponorom *ne-bitka* obećavajući mu život, ali zapravo donoseći smrt. Dok, s druge strane, težina postojanja, žrtva, križ aludiraju na smrt, ali, zapravo, donose život. Taj istinski paradoks (križ-život), zapravo, pokazuje da koliko god čovjekov život bio *užurban* i predstavljao vrtoglav niz obveza, zadataka, planova, projekata, on treba Božju *ruku* da ga spasi od ponora. Čovjek treba apsolutno Biće jer u samome sebi ne može pronaći sigurnost koja opušta, koja smiruje užurbanu kolotečinu života.

Biti istinsko ljudsko biće, zapravo, znači biti opušten. To, dakako, ne znači apsolutnu nebrigu za ovaj svijet, već to uključuje svijest da je potrebno da ta krhka i lomljiva *misleća trska* radi, ali da istovremeno ne živi s iluzijom da može stalno *držati sve konce u svojim rukama*. Potrebno je da čovjek svoj život prepusti Bogu »koji sve nosi snagom riječi svoje.« (Heb 1, 3) U tom smislu nadamo se da će i spomenuta Leaderova studija biti poticaj teolozima da još više promišljaju o djelovanju Božjih i ljudskih *ruku*, o tijelu općenito kao hramu Duha Svetoga i trajnome nadahnuću ljudskoga duha. Također, vjerujemo da će bogatstvo različitoga teološkog i filozofskog nadahnuća pružiti i ovaj broj *Diacovensije* koji držite u svojim *rukama* te da će svima biti poticaj da cjelokupno svoje biće uvijek iznova s povjerenjem stavljamo u otajstvene *ruke* Božje Providnosti.